

ARIJEL LOHON

Zaleđena reka

S engleskog prevela

Tamara Andrić Atanacković

Čarobna
knjiga

Ovo delo je fikcija. Imena, likovi, mesta i sporedni događaji plod su piščeve mašte ili su izmenjeni za potrebe romana. Svaka sličnost između junakâ ove knjige i ličnosti iz stvarnog života, živih ili umrlih, kao i događajâ i poprištâ, u potpunosti je slučajna.

*Majka me je naučila da su babice heroji.
Zahvaljujući sestri, bila sam svedok čuda.
Moj muž je sedeo pored mene i držao me za ruku.
Zbog tih i još hiljadu drugih razloga,
ovaj roman je posvećen njima.*

I *Ona* zna, jer ga *Ona* upozorava,
a njeni instinkti nikada ne lažu,
da je ženka njene vrste smrtonosnija od mužjaka.

Radjard Kipling „Ženka vrste”

1

VEŠANJE

NOVEMBAR 1789.

„Istina će izići na videlo; ubistvo ne može ostati dugo skriveno.”¹

Vilijam Šekspir, *Mletački trgovac*

¹Iz prevoda Velimira Živojinovića. (Prim. prev.)

PROLOG JE ONO ŠTO JE PROŠLO²

Telo pluta niz reku. Ali kasni je novembar i reka Kenebek počinje da se steže; veliki komadi leda već se kovitlaju i padaju kroz vodu taložeći se, a providne, hladne kandže leda protežu se s obe obale grabeći usput sve na šta naiđu. Već otežalo natopljenom odećom i teškim kožnim čizmama, telo mrtvog čoveka povremeno isplivava i nestaje nošeno strujom, praznog pogleda uprtog u mlad mesec.

Avetna je noć s ostrim vetrom i neumoljivim mrazom, a što reka sporije teče, brže se ledi, stežući telo tromim stiskom, dok se oko njega širi seljačka lanena košulja poput latica uvelog smeđeg tulipana. Samo sat vremena ranije kosa mu je bila očešljana i vezana čipkanom vrpcom. Uzeo je vrpцу, naravno, i moguće je – sudbina je, naposljetku, varljiva – da *bi* još *bio* živ da to nije učinio. Ratovi su vođeni i za manje od toga.

Mrtvi muškarac žurio je da ode, već je bio u nevolji, a da je bio pažljiviji, čuo bi svoje napadače u šumi. Čuo. Sakriven. Zadržao bi dah. I sačekao da odu. Ali mrtvi muškarac je bio nemiran i nestrpljiv. Dahtao je. Ostavio je tragove u snegu i nije bilo teško naći ga. Kosa mu se odvezala u borbi, komadić čipke je otkinut i gurnut u džep, i sad je ta kosa, braon poput blatnjave obale reke, sva zamršena, delom zalepljena za čelo, a delom nabijena u usta, jer je poslednji put hvatao dah pre nego što je bačen u reku.

Njegovo upleteno, izubijano telo vući će struja još narednih četiristo metara dok ga led ne uhvati, izgnječi i najzad zaustavi, uz

² *What's past is prologue* – Vilijam Šekspir „Bura”, iz prevoda Živojina Simića i Sime Pandurovića. (Prim. prev.)

umoran, jedva čujan bolan zvuk, zadržavši ga skoro pet metara od obale, s licem na dva-tri centimetra ispod površine, otvorenih usta, očiju i dalje razrogačenih od iznenađenja.

Led je poranio mesec dana u Halovelu, u Mejnu, i – mrtvi muškarac to nije mogao da zna, niti iko ko tu živi – neće se otopiti još nekoliko dugih meseci. Tu će godinu zvati *Godinom duge zime*. Ući će u legendu, i on, kao njen nemali deo. Zasad, međutim, stanovnici spokojno spavaju u toplini svojih kreveta, iza dobro zatvorenih vrata pred ranom, surovom zimom. Ali tamo – na obali, ako bolje pogledate – nešto mrko i hitro mrda se na mesečini. Lisica. Oklevajući, spušta jednu šapu na led. A zatim drugu. Oprezna je, zna da je reka prevrtljiva, da je začas može progutati i odvući u virovite dubine. Ali led se drži, i lisica se primiće nekoliko centimetara bliže mrtvom muškarcu. Pametna mala zver gleda ga, glave nakrivljene u stranu, ali on joj ne uzvraća pogled. Podiže njušku ka nebu. Njuši opasnost. Udiše prodoran miris mraza i borovine nad rekom i jedva osetan miris gareži i dima. Zadovoljna, lisica počinje da zavija.

KLARKOVA KOVAČNICA

ČETVRTAK, 26. NOVEMBAR

„Ne treba da se plašiš”, kažem Betsi Klark. „Za ovih trideset godina, koliko porađam žene, nisam izgubila nijednu porođilju.”

Mlada žena me gleda raširenih očiju, čela orošenog znojem, i klima glavom. Ali ne mislim da mi veruje. Nikada one ne veruju. Svaka žena koja se porađa misli da može umreti svakog trenutka. To je normalno. I ne vređa me. Žena je najranjivija dok se porađa. Ali je i najjača. Poput ranjene životinje, očajne i saterane u škripac, trudove preživljava naizmenično se grčeci i ritajući. Ta potpuna ispreturanost i izokrenutost tela morala bi ubiti ženu. Po pravilu, niko ne bi trebalo da preživi takvo nešto. A ipak, nekim čudom, preživljavaju, iznova i iznova.

Dva sata ranije, Džon Kauan – mladi kovač i šegrt Betsinog muža – došao je po mene i rekla sam mu da nemamo vremena za gubljenje. Betsina deca došla su na svet neuobičajenom brzinom, glasna i grlena. Poput kreštavih banši³ vila, sluzave i crvene u licu. Tako majušne, iako rođene u punom terminu, da su im cele guze mogle stati u moju šaku. Mrvice male. Džon je moj komentar shvatio doslovno i nametnuo takav tempo da me je celo telo još bolelo posle sumanutog jahanja kroz Halovel.

Ali sad, tek što sam stigla i raspremila se, ustanovila sam da se bebina glava već promolila. Betsi ima trudove na svakih trideset

³ *Banshee* (engl.) – ženski duh u irskoj mitologiji koji dolazi i glasno zavija kad neko treba da umre. (Prim. prev.)

sekundi. Ovo dete – kao njeno prethodno dvoje – žuri da upozna svoju mamu. Srećom, mama je dobro građena za rađanje.

„Vreme je”, kažem joj spuštajući toplu ruku na njena kolena. Nežno ih razmičem pomažući mladoj ženi koja se grči i trese da zadigne spavačicu iznad golog stomaka. Teško joj je, kontrakcija je u punom jeku, i Betsi steže zube trudeći se da ne zajeca.

Porodaj svaku ženu čini početnikom. Svaki put je kao prvi, a stručne su samo one žene koje su došle da pomognu. I Betsi je skupila svoje: majku, sestre, rođaku, tetku. Porodaj je čin zajednice, i sve one priskaču u pomoć kad njena rešenost poklekne a ona zaplače od bola. One znaju šta to znači. Čak i one koje nemaju posebno zaduženje znaju šta treba da rade. Prokuvati vodu. Održavati vatru. Slagati komade platna. Najosnovniji ženski poslovi. Muškarcima nije mesto u toj sobi, oni nemaju *prava* na to, i Betsin muž je u svojoj kovačnici, gde nemoćan iskaljuje frustracije i bojazni na nakovnju, tukući po komadu rastaljenog metala, potčinjavajući ga svojoj volji.

Betsine žene rade u parovima, gledaju me i reaguju na svaki znak. Pružim ruku, dodaju mi mokru, toplu krpu. Tek što sam obrisala nov talas vode i krvi, uzimaju mi krpu i u ruku stavljaju novu, čistu. Najmlađa od njih, Betsina rođaka, koja nema više od dvanaest, zadužena je da pere iskorišćene krpe, kuva čaj i puni kantu vodom. Svoje poslove obavlja bez ustezanja i prigovora.

„Evo tvoje bebe”, kažem držeći rukom glatku, toplu glavu. „Ćela-va kao jaje. Baš kao i ostale.”

Betsi podiže bradu i progovara uz grimasu, dok kontrakcija popušta. „Da li to znači da je opet devojčica?”

„To ne znači ništa”, ne skrećem pogled s malene glave koja mi upire u dlan.

„Čarls želi dečaka”, dahće dok govori.

Čarls se ne pita, pomislim.

Nailazi nova, silovita i bolna kontrakcija, a Betsine sestre prilaze da joj podignu noge i drže ih ka nazad.

„Kad izbrojim do tri, guraj”, kažem joj. „Jedan. Dva. Tri.” Gledam nailazak Betsine kontrakcije dok joj se stomak pomera. „*Sad.*”

Bez daha steže stomak u kontrakciji i pojavljuje se još koji centimetar ćelave glave i vrhovi ušiju. Ne stiže ni do daha da dođe, a nailazi nova kontrakcija, te zatim kreću jedna za drugom, ne popuštajući stisak oko njene materice. Betsi gura. Sopće. Ponovo gura. Ponovo. I opet. Neko joj briše znoj s obrva, suze s obraza, ali ja ne skrećem pogled. Konačno izlazi glava.

Pružam ruku malo više i dlanom obuhvatam obraz i jedno malo uho. „Sad još samo ramena. Biće dovoljno još dvaput da gurneš.”

Betsi je, međutim, namerila da što pre završi i pridiže se poslednjim atomima snage, izgurujući dete direktno u moje ruke, posle čega se strovali na krevet. Uz glasan uzdah, oslobodila je dete iz svog tela, s kojim je vezana još samo glatkom, srebrnom vrpcom.

Prostorijom odjekne tanušan ali izbezumljen prodoran plač, međutim, Betsine žene se ne raduju niti plješću. Bez reči me gledaju i čekaju da kažem.

„Zdravo, maleno”, prošapućem podižući bebu da je Betsi vidi. „Dobila si još jednu kćerku.”

„Oh”, ona razočarano uzdahne i, oslanjajući se na laktove, pridiže se da je pogleda.

Još nije sve gotovo, i prijanjam nazad na posao. Položivši bebu između majčinih nogu, makazama presečem pupčanu vrpcu. Kad je ta prvobitna veza presečena, podvežem ostatak tračicom. Zatim zaranjam ruke u kantu čiste vode, operem ih i palcem predem preko bebinog nepca. Nema rascepa na nepcu. Još jedno maleno čudo koje mentalno zabeležim pri svakom uspešnom porođaju. Obrišem krv i sirasti maz sa sluzave bebe koja se uvija i grči, sve vreme držeći Betsi na oku, pazeći da ne krvari previše. Ništa ne deluje neobično.

Betsine žene joj povlače kosu unazad, peru lice, prinose mlak čaj. Pomažu joj da se pridigne u sedeći položaj i presvlače navlaku na krevetu. Pripremaju je za podoj.

„Pogledaj kako si lepa”, kažem bebi, a zatim dodajem: „Pogledaj kako si *voljena*.”

A u sebi molim Boga da je to istina.

Čarls Klark očajnički želi sina – ovo im je treće dete u četiri godine – i ta njegova rešenost mogla bi lako da mu ubije ženu ako ne bude pazio. A Betsi očajnički želi da ugodí svom mužu i nikada mu neće reći *ne*.

S majkom i detetom sve deluje u redu, pa bebu povijem u čisto, mekano platno i predam je Betsi. Ona prinosi ušuškano klupko svojim grudima i ispusti kratak pištav zvuk kad joj beba usnama uhvati bradavicu. Od toga joj se stomak ponovo zgrči, čime se prazni posle porođaja. I to je jedno zadivljujuće čudo prirode, pomislim dok pogledom ispitujem posleporođajni sadržaj koji je izašao iz stomaka. Pažljivo posmatram da li je posteljica čitava, da nijedan njen delić nije ostao unutra. Sve je normalno, pa sav sadržaj ubacujem u kantu pored nogu.

„Ima još nešto”, upozoravam je.

Betsi klima glavom. Već je prošla kroz to.

„Istrpićeš malo. Trajaće samo nekoliko sekundi. Ali možda će boleti.”

„Hajde, kreni.”

Donjim delom dlana gnječim Betsin stomak u svim pravcima, pomažući tako kontrakcije. Devojka se trza ali ne jauče, a onda joj ne preostaje ništa drugo nego da doji dete.

„Kako ćeš je nazvati?”, pitam.

„Meri.”

Ime koje znači „gorka”, pomislim, ali uputim mladoj majci osmeh odobravanja, jer se tako očekuje.

Žene rade u parovima dok peru Betsi i obmotavaju joj prepone čistim, suvim krpama. Narednih nekoliko dana sestre će menjati te krpe na svakih sat vremena.

Polu pet je ujutru – do zore ima još vremena – i Betsine žene odlaze da pospreme šta je još preostalo i uhvate malo sna. Tokom narednih nekoliko nedelja smenjivaće se u kući da neguju Betsi i

brinu o deci. Za mladu ženu biće to jedini period odmora koji će joj pripasti.

Skidam zaprljanu kecelju i ponovo perem ruke, a zatim sklanjam nazad poispadale pramenove kose, i nameštam se da sednem na ivicu kreveta i popijem čaj – sad već hladan – kojim sam poslužena kad sam stigla. Nekoliko trenutaka posmatram majku i dete.

„Da kažem Čarlsu da je sve u redu?“, pitam.

„Da“, odgovara Betsi, „ali nemoj mi reći ako se naljuti.“

„Nema prava da se ljuti. Dala si mu predivno dete.“

„Nema veze ima li *prava* da se ljuti ili ne.“

Duboko udahnem, a zatim je smireno razuverim: „Ne brini ti za Čarlsa. Ja ću se pobrinuti za njega. Uživaj u svojoj ćerki.“

Klarkovi žive u maloj kolibi tik uz jedinu kovačnicu u tri okruga. Iako je šetnja kratka, navlačim svoj ogrtač. Ledeni vazduh ošibne me kao šamar u lice, toliko je velika razlika u odnosu na jedva podnošljivu toplotu u porođajnoj sobi. Sa svakim uzdahnom štipa me za unutrašnjost nosa. Noć je vedra i oštra, mesec visoko iznad, a zvezde jasno svetlucaju na nebeskom pokrovu boje mastila.

Ne kucam na vrata kovačnice – Čarls me ionako ne bi čuo od lupnjave čekićem – već ih samo gurnem i uđem. Betsin muž korača unaokolo, mumlajući nerazgovetne psovke i molitve sebi u bradu. Krajnje je bespomoćan i u potpunosti odgovoran za malopredašnju agoniju svoje žene.

Čarls podigne glavu kad mu uđem u vidno polje i s takvom silinom tresne kovačkim čekićem o usijani komad metala da celim telom osećam vibracije koje se šire iz suve, nabijene zemlje ispod mojih nogu. U prostoriji se oseća miris usijanog metala i pečenog blata. Znoja i straha. Čarls Klark stoji pravo, odlaže čekić i s čela sklanja pramen kose mokre od znoja. Počinje da ćelavi – vidim mu zaliske s obe strane čela – zbog čega deluje starije od svojih trideset godina. Tamna kosa. Tamne oči. Tamna brada. Da se nije zainteresovao za kovački zanat, bio bi odličan gusar.

Bojažljivo me i kratko pogleda, a zatim skrene pogled u stranu. „Je l' mi žena živa?“, pita, a zatim pročisti grlo uklanjajući svaku naznaku emocije koju bi glas mogao da mu oda.

„Da. Naravno. Dobro je i zdravo.“

„A dete?“

„Pluća su joj veoma jaka.“

Izraz lica nije mu se samo malo promenio, više kao da se urušio. Vidim mu mišić vilice dok je steže, a zatim i dok škrguće zubima. Najzad s mukom proguta pljuvačku i pita: „Da li joj je Betsi dala ime?“

„Meri.“

„Nadao sam se sinu.“

„Znam.“

„Zbog kovačnice. Treba mi pomoć. Ja...“ Postiđeno začuti. „Ja *zaista* volim svoje ćerke.“

„Nisam ništa rekla.“

„Samo, treba mi još ruku. Ima puno posla. Hteo sam da ga naučim.“

Ne trudim se da kažem Čarlsu da *njega* nema, i da deci svakako nije mesto u kovačnici. I da će morati da prođe najmanje deset godina dok sin – ako ga bude imao – bude mogao da doprinese porodičnom poslu.

„Imaš Džona Kauana da ti pomogne. A možda budeš imao i sina. Betsi je još mlada. Kao i ti.“

Čarls klima glavom kao da razmišlja o nečemu važnom. „Potrudićemo se još više sledeći put. Postaraću se za to.“

Kakva budala.

Zakoračim prema usijanim ciglama i pružim ruku da je spustim na Čarlsovu podlakticu. Ona je mišićava i sva u ožiljcima, topla od vatre. Svaka dlaka koja je na njoj ikad izrasla oprljena je.

„Ne još nekoliko meseci“, kažem mu. „*Najmanje* nekoliko meseci. Ako želiš sina, moraš sačekati dok joj se telo ne oporavi. A čak i onda, Bog, a ne ti, odlučuje šta ćeš dobiti. Razumeš li šta ti govorim?“

„Ja nisam okrutan“, kaže.

Samo zahtevan i nezahvalan. Međutim, ne kažem to naglas. On je tip čoveka koji će čuti istinu, ali samo kad mu se posredno saopšti.

„Ali Betsi je sad potrebno više od toga. Moraš biti *nežan*. I strpljiv.”

Ne kaže ništa, pa mu kao pozdrav blago stisnem ruku i ostavim ga da radi. Pošto je završio s poslom za to večer, Džon Kauan se povukao u svoju sobu s druge strane kovačnice. Stasit mladić, krupan kao bik, i ne mnogo veće pameti. Utonuo u dubok san, hrče neosetan i na nov život koji se rodio, i na lupnjavu čekićem svog gazde. Džonovi dani ispunjeni su lupnjavom i zveketom metala, zašto bi mu i snovi bili drugačiji?

Vraćam se u kolibu, pronalazim slobodno mesto kraj ognjišta i pružam se na slamaricu koja je tu ostavljena za mene. Za nekoliko sati Betsine žene će ustati da spremе jela u čast novog života. To je veoma rasprostranjen običaj u Halovelu. Kad se dete rodi, posluži se obrok. Ponekad je to otmena gozba servirana na lanenim stolnjacima, a ponekad oskudno, hladno posluženje na brzinu pripremljeno. Ponekad spavam u slobodnom krevetu, a ponekad uopšte nema mesta za spavanje. Provela sam više od jedne noći sedeći na stolici, trzajući se iz dremeža svaki put kad mi glava padne. Ali ovo sad je tipična i najčešća situacija posle svih dosadašnjih porođaja. Skroman dom, normalan porođaj, jednostavan krevet i – ujutru – obilan doručak.

Sklupčam se ispod ogrtača dok gledam u grubo obrađene krovne grede, osluškujući zvuke oko sebe. Blago hrkanje, komešanje i šaputanje Betsinih pleglih žena. Dok mi se oči sklapaju, ulazna vrata se otvaraju, ulazi Čarls i dok mu pod nogama škripi pod, kreće ka spavaćoj sobi. Osluškujem hoću li čuti neki ljutit i besan glas, ali čujem samo muškarca koji se blagim šapatom obraća svojoj ženi.

Čini se kao da sam tek zadremala u trenutku kad me budi široka, žuljevita šaka na ramenu. Čarls stoji sa svetiljkom u drugoj ruci, a po tonu njegovog glasa jasno je da je stvar hitna.

„Gospođo Balard”, prošapće. „Morate ustati.”

Pogledam prema spavaćoj sobi gde sam ostavila majku i dete, uspaničena da je tokom noći nešto krenulo po zlu.

„One su dobro.” Pokaže prema ulaznim vratima. „Neko vas traži. Kaže da je hitno.”

Možda je prošlo najviše sat vremena otkako sam zaspala. Imam osećaj da mi je u glavi paučina, a u očima vata, ali nekako navlačim ogrtač preko ramena i izlazim napolje za Čarlsom. Zapahnuta naglim, okrutno hladnim vazduhom, zadrhtim, a zatim se stresem.

Čarls podiže svetiljku, a ja prepoznajem čoveka na konju. Srednjih godina, srednjeg rasta i slabo privlačan, ne razumem šta on tu radi i što nije na pola puta do Long Riča na skeli s mojim sinom.

Džejms Vol deluje iscrpljeno kao da je celu noć proveo budan na užasnoj hladnoći. Oči su mu crvene, kosa raščupana, lice neobrijano. Jezikom vlaži ispucale usne. „Izvinite, Marta, ne želim da smetam”, kaže. „Ali potrebni ste u gradu. *Odmah.*”

„Mislila sam da ste ti i Džonatan otplovili skelom još pre nekoliko sati.”

„I jesmo”, kaže. „Ali desila se nesreća.”